

Edukacja IPN

<https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/oben/katowice/wystawy-w-regionie/wystawy-w-regionie-do-w/246903,Tragedia-Gornoslaska-1945.html>

31.10.2026, 13:55

Tragedia Górnośląska 1945

Wystawa elementarna przygotowana przez Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej IPN w Katowicach. Prezentuje najważniejsze informacje na temat wydarzeń, które rozegrały się na Górnym Śląsku w 1945 r., określanych jako „Tragedia Górnośląska”.

Wystawa opracowana została z okazji obchodzonej w 2025 r. 80. rocznicy „Tragedii Górnośląskiej”. Prezentuje najnowszy stan badań nad zagadnieniem, definiując samo pojęcie oraz uwzględniając najnowsze dane statystyczne. Porządkuje fakty w oparciu o podział tematu na trzy kategorie: zbrodnie Armii Czerwonej na cywilnych mieszkańcach Górnego Śląska, aresztowania, internowania i deportacje Górnoślązaków do pracy przymusowej na terenie Związku Sowieckiego oraz budowa aparatu represji oraz same represje na mieszkańcach regionu ze strony nowych polskich komunistycznych władz. W podsumowaniu wystawy „Tragedia Górnośląska” ukazana została w szerszej perspektywie innych regionów kraju, „wyzwalanych” w 1945 r. przez Sowieców.

Informacje techniczne: wystawa składa się z 16 plansz roll-up formatu 100x200 cm do samodzielnego rozłożenia i ustawienia.

Scenariusz wystawy: Aleksandra Korol-Chudy

Koncepcja graficzna serii: Aleksandra Kalper-Miszulowicz

Projekt graficzny i skład: Aleksandra Korol-Chudy

Recenzja: dr Sebastian Rosenbaum, Krzysztof Drazba

Redakcja i korekta: Monika Rosenbaum

Fotografie i dokumenty ze zbiorów:

- Biblioteki Śląskiej w Katowicach
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach (AIPI w Katowicach)
- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku (AIPI w Gdańsku)
- Archiwum Państwowego w Opolu (AP w Opolu)
- Archiwum Państwowego w Katowicach (AP w Katowicach)
- Narodowego Archiwum Cyfrowego (NAC)
- Muzeum Historii Katowic
- Muzeum Śląskiego w Katowicach
- Muzeum Miejskiego w Zabrze
- Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu
- Muzeum Miasta Jaworzna
- Muzeum w Tarnowskich Górach
- Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku
- Schronu w Miechowie
- Centrum Dokumentacji Deportacji Górnoślązaków do ZSRR w 1945 r. w Radzionkowie (CDDG do ZSRR w Radzionkowie)
- Klaudii Gajos z domu Dziambor
- Łukasza Tudzieja
- Krzysztofa Łojki

Fotografia na stronie tytułowej:

Fragment pomnika Ofiar Tragedii Górnośląskiej w Bytomiu-Miechowie z rzeźbą autorstwa Henryka Fudalego, fot. Krzysztof Łojko

TRAGEDIA GÓRNOŚLĄSKA 1945

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Panele wystawy

Scenariusz wystawy: Aleksandra Korol-Chudy

Konceptcja graficzna serii: Aleksandra Kaizer-Mozulowicz

Projekt graficzny i skład: Aleksandra Korol-Chudy

Recenzja: dr Sebastian Rosenbaum, Krzysztof Drazba

Redakcja i korekta: Monika Rosenbaum

Fotografie i dokumenty ze zbiorów:

- Biblioteki Śląskiej w Katowicach
- Archiwum Instytutu Pamięi Narodowej w Katowicach (AIPI w Katowicach)
- Archiwum Instytutu Pamięi Narodowej w Gdańsku (AIPI w Gdańsku)
- Archiwum Państwowego w Opolu (AP w Opolu)
- Archiwum Państwowego w Katowicach (AP w Katowicach)
- Narodowego Archiwum Cyfrowego (NAC)
- Muzeum Historii Katowic
- Muzeum Śląskiego w Katowicach
- Muzeum Miejskiego w Zabrzu
- Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu
- Muzeum Miasta Jaworzna
- Muzeum w Tarnowskich Górach
- Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku
- Schronu w Miechowie
- Centrum Dokumentacji Deportacji Górnolazków do ZSRR w 1945 i w Radzionkowie (CDDG do ZSRR w Radzionkowie)
- Klaudia Gajos z domu Dziambor
- Łukasz Tuddert
- Krzysztof Łojki

Fotografia na stronie tytułowej:

Fragment pomnika Ofiar Tragedii Górnolazkiej w Bytomiu-Miechowie z rzeźbą autorstwa Henryka Fudalego, fot. Krzysztof Łojki

TRAGEDIA GÓRNOŚLAŃSKA 1945

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

TERMINOLOGIA

Termin „Tragedia Górnośląska” w kontekście 1945 r. określa akty terroru i represje wobec ludności cywilnej, które rozpoczęły się na Górnym Śląsku wraz z wkroczeniem Armii Czerwonej. Pojawienie się tej nazwy, początkowo także w formie „Tragedia Śląska”, wiąże się z przemianami ustrojowymi w Polsce, które nastąpiły po upadku systemu komunistycznego w 1989 r. Likwidacja cenzury pozwoliła na publiczne przywracanie pamięci o dramacie Górnoślązaków, do tej pory kultywowanej w domach rodzinnych, stając się jednocześnie elementem tożsamości regionalnej. Terminologia ukuta spontanicznie w publicystyce weszła na stałe do narracji o historii regionu, choć nie brakło kontrowersji w sposobie jej opisywania.

Na początku 1990 r. w lokalnych dziennikach zaczęto publikować relacje deportowanych i ich rodzin. Stopniowo pamięć o krzywdach przechowywana we wspomnieniach stała się pamięcią publiczną. Na zdjęciu pierwsza relacja na łamach „Życia Bytomskiego”, nr 8 z 12 lutego 1990 r. (ze zbiorów Biblioteki Śląskiej).

Główną składową „Tragedii Górnośląskiej” od samego początku jest wywózka Górnoślązaków do obszarów pracy w różnych częściach Związku Radzieckiego. Na zdjęciu Karkonosie, „Ciepłota” oraz Wola „Sienkowiaków” w Zabrze, jednym z najbardziej dotkniętych deportacjami miast, fot. sprzed 1939 r. (ze zbiorów NAC).

ŚLĄSKA TRAGEDIA '45

ANDRZEJ WRAŚIDŁY

Wrocławskie gołosłowy do 2000

Wrocławskie gołosłowy do 2000

Wrocławskie gołosłowy do 2000

Wrocławskie gołosłowy do 2000

Wrocławskie gołosłowy do 2000

Wrocławskie gołosłowy do 2000

Wrocławskie gołosłowy do 2000

Wrocławskie gołosłowy do 2000

Wrocławskie gołosłowy do 2000

Wrocławskie gołosłowy do 2000

Wrocławskie gołosłowy do 2000

Wrocławskie gołosłowy do 2000

Wrocławskie gołosłowy do 2000

Wrocławskie gołosłowy do 2000

Przełomową publikacją prasową, w której pojawił się termin „Tragedia Śląska” jako określenie wywózki górników do ZSRS w 1945 r. był artykuł Andrzeja Wraśidły z „Trybuny Śląskiej”, nr 9 z 12 stycznia 1990 r. Następnie definicja objęła inne aspekty działań Sowietów na „wyprowadzonych” Górnym Śląsku, takie jak gwałty, morderstwa, grabieże oraz represje wobec mieszkańców regionu ze strony nowych komunistycznych władz polskich (ze zbiorów Biblioteki Śląskiej).

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

OFENSYWA ARMII CZERWONEJ

Ofensywa zimowa Armii Czerwonej, której celem było rozbić siły niemieckie i dotrzeć do Berlina, ruszyła z linii Wisły 12 stycznia 1945 r. Przez Górny Śląsk prowadziło uderzenie 1 i 4 Frontu Ukraińskiego. Jednym z głównych zadań Sowietów na tym terenie miało być zajęcie obszarów przemysłowych, których zakłady wciąż pracowały na rzecz przemysłu zbrojeniowego III Rzeszy. Początkowo Armia Czerwona posuwała się błyskawicznie, z łatwością przełamując niemieckie linie obrony. Już 19 stycznia Sowietzi wkroczyli na Górny Śląsk, a do 28 stycznia opanowali teren późniejszego Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego. Po kolei zajmowali jego największe miasta: Gliwice, Zabrze, Bytom, Katowice, Chorzów. W kolejnych tygodniach trwały walki o pozostałą część Górnego Śląska. Ostatecznie zakończyły się one dopiero w maju 1945 r.

Po przejściu Armii Czerwonej przez Górny Śląsk wiele miejscowości było zniszczonych. Przyczyną były nie tylko walki, lecz także zachowania sowieckich żołnierzy, w tym celowe i przypadkowe podpalenia zabudowy. Na zdjęciu zniszczone centrum Bytomia, 1945 r. (ze zbiorów AP w Katowicach)

Racibórz, który został zajęty przez Sowietów 31 marca 1945 r., w wyniku walk oraz późniejszych dewastacji i rozbiórek utracił ok. 80 proc. stanu zabudowy. Na zdjęciu płonące kamienice w Raciborzu (ze zbiorów AP w Opolu)

Sowieci podczas walk w Gliwicach. Fotografia poszwana, 1945 r. (ze zbiorów AP w Opolu)

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

GEOGRAFIA ZBRODNI

Reprezje, które spadły na cywilnych mieszkańców Górnego Śląska ze strony „wyzwoliczeli” z Armii Czerwonej, w różnym stopniu dotknęły poszczególne części regionu. Czysta linia demarkacyjna bestialskich zachowań najeźdźców stała się polsko-niemiecka granica z 1922 r. Mieszkańcy przedwojennej niemieckiej rejencji opolskiej, arbitralnie uznani za Niemców bez względu na ich faktyczne poczucie przynależności narodowej czy przekonania polityczne, ponieśli największe konsekwencje wkroczenia Sowietów na Górny Śląsk. Czerwonoarmiejcy potraktowali te ziemie jako obszar podbity z wszystkimi tego skutkami. Z kolei na terenie przedwojennego polskiego województwa śląskiego sowieckie zbrodnie nie miały charakteru masowego i zdarzały się incydentalnie.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Opcje strony